



КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ӨКМӨТҮ

БУЙРУК

2011-жылдын 16-сентябры № 422-б

Бириккен Улуттар Уюмунун Башкы Ассамблеясы 2006-жылдын 13-декабрында кабыл алган Майыптардын укуктары жөнүндө тиркелген конвенция жактырылсын.

Премьер-министр

А.Атамбаев

Майыптардын укуктары жөнүндө конвенция

Башкы Ассамблеянын 2006-жылдын 13-декабрындагы 61/106 резолюциясы менен кабыл алынган

Преамбула

Мамлекеттер — ушул Конвенциянын катышуучулары,

а) Бириккен Улуттар Уюмунун Уставында айтылган принциптер тууралуу эске салуу менен, анда кадыр-баркы жана баалуулугу адамзат үй-бүлөсүнүн бардык мүчөлөрүнө жалпы мүнөздүү жана алардын бирдей жана ажырагыс укуктары эркиндик, адилеттик жана дүйнөлүк тынчтыктын негизи катары таанылган.

б) Бириккен Улуттар Уюму Адам укуктарынын жалпы декларациясында жана Адам укуктары жөнүндө эл аралык пакттарда ар бир адам анда каралган бардык укуктар жана эркиндикке кайсы бир айырмалоого тиешелүү болбостон укуктуу экендиги айтылганын жана бекиткенин таануу менен,

с) адамдын бардык укуктарынын жана негизги эркиндиктеринин жалпылуулугун, бөлүнбөстүгүн, өз ара көз карандуулугун жана өз ара байланышын, ошондой эле майыптарга толук колдонуунун, ошондой эле

майыптарга басмырлоосуз алардын толук кандуу колдонуусуна кепилдик берүү зарылдыгын *тастыктоо менен*,

d) Экономикалык, социалдык жана маданий укуктар жөнүндө эл аралык пактыга, Жарандык жана саясий укуктар жөнүндө эл аралык пактыга, Расалык басмырлоонун бардык түрлөрүн жоюу жөнүндө эл аралык конвенцияга, Аялдарга карата басмырлоонун бардык түрлөрүн жоюу жөнүндө конвенцияга, Кыйноого жана башка ырайымсыз, адам жасагыс же адамдын кадырын кемсинтүүчү мамилелердин түрлөрүнө жана жазалоолорго каршы конвенцияны, Баланын укуктары жөнүндө конвенцияны жана бардык эмгекчи-мигранттардын жана алардын үй-бүлө мүчөлөрүнүн укуктарын коргоо жөнүндө Эл аралык конвенцияга *шилтеме кылуу менен*,

e) майыптуулук – бул эволюциялык түшүнүк жана майыптуулук адамдардын ден соолугунун бузулуусу болгондор жана мамилелик жана чөйрөлүк тоскоолдуктар ортосунда боло турган өз ара кызматташуунун жыйынтыгы болуп эсептеле турганын жана алардын башкалар менен бирдей коомдун жашоосунда толук жана натыйжалуу катышуусуна тоскоолдук кылгандыгын *таануу менен*,

f) Майыптарга карата иш-аракеттердин дүйнөлүк программасында жана Майыптар үчүн бирдей мүмкүнчүлүктөрдү камсыздоонун стандарттык эрежелеринде камтылган принциптердин жана жетекчилик кылган багыттардын маанилүүлүгүн, майыптарга мындан аркы бирдей мүмкүнчүлүктөрдү камсыздоо үчүн улуттук, аймактык жана эл аралык деңгээлдерде стратегияларды, пландарды, программаларды жана иш-чараларды сыйлоого, түзүүгө жана баалоого таасир этүү өңүтүнөн алууну *таануу менен*,

g) майыптуулук көйгөйлөрүн актуалдаштыруу маанилүүлүгүн туруктуу өнүгүүнүн тиешелүү стратегиясынын түзүүчү бөлүгү катары *белгилөө менен*,

h) майыптуулук белгиси боюнча ар түрдүү жакка карата басмырлоо адамга тиешелүү болгон кадыр-баркты жана баалуулукту басмырлоого барабар экендигин *таануу менен*,

i) майыптуулуктун ар түрдүүлүгүн *мындан ары таануу менен*,

j) бардык майыптардын, анын ичинде активдүү колдоого муктаж болгондордун адам укуктарына артыкчылык берүү жана коргоо зарылдыгын *таануу менен*,

k) мындай ар түрдүү документтерге жана башталыштарга карабастан, майыптар коомдун тең укуктуу мүчөсү катары жашоосунда алардын катышуу жолундагы тоскоолдуктар жана дүйнөнүн бардык булуң-бурчунда адам укуктарын бузууга дуушар болгону улантылып жатканына *тынчсыздануу менен*,

l) ар бир өлкөдө, өзгөчө өнүккөн өлкөлөрдө майыптардын жашоо шарттарын жакшыртуу үчүн эл аралык кызматташтыктын маанилүүлүгүн *таануу менен*,

m) жергиликтүү коомдоштуктардын жалпы байгерчилигине жана көп түрдүүлүгүнө майыптардын баалуу азыркы жана потенциалдуу салымын жана адамдын өз укуктарын жана негизги эркиндиктерин майыптардын толук кандуу жүргүзүүсүнө көмөк көрсөтүү, ошондой эле майыптардын жашоого толук кандуу катышуусу аларда катыша билүүнү туюуну бекемдөөгө жана коомдун адамдык, социалдык жана экономикалык өнүгүүсүндө олуттуу ийгиликтерге жетүүсүнө жана коомдун экономикалык өнүгүүсүнө жана кедейчиликти болтурбоого жетүүгө мүмкүндү түзгөн жагдайларды *таануу менен*,

n) майыптар үчүн алдардын өз алдынчалуулугу жана көз карандысыздыгы өз тандоосун кылуу эркиндиги менен маанилүү экендигин *таануу менен*,

o) майыптар стратегияларга жана программаларга карата чечимдерди кабыл алуу процессине активдүү катышуу мүмкүнчүлүгү боло тургандыгын, анын ичинде аларга түздөн-түз тиешелүү болгондорду *кошо эске алуу менен*,

p) расасы, терисинин түсү, жынысы, тили, дини, саясий жана башка ишенимдери, улуттук, этникалык, аборигендик же социалдык келип чыгуусунун, мүлктүк абалынын, төрөлгөндүгүнүн, жаш курагынын же башка жагдайлардын белгилери боюнча басмырлоонун көптөгөн же курч формаларына дуушар болгон, майыптар жолуктуруп жаткан оор шарттарга *бушайман болуу менен*,

q) майып аялдар жана майып кыздар үйүндө жана андан тышта зомбулуктун көп тобокелдигине, травма болууга же мазактоого, көзүнө илбеген же тоготпогон мамилеге, начар мамилеге же эксплуатацияга дуушар болгондугун *таануу менен*,

r) Баланын укуктары жөнүндө конвенциянын мамлекет-катышуучулары өзүнө алган жагдайлар тууралуу буга байланыштуу эскертүү менен жана майып балдар башка балдар менен бирдей негизги эркиндиктерге жана бардык адам укуктарын толук көлөмдө колдонууга тиешелүү болгондугун *таануу менен*,

s) адам укуктарын жана негизги эркиндикти майыптардын толук жүзөгө ашыруусуна көмөк көрсөтүү боюнча бардык шарттарда гендердик аспектини эске алуу зарылдыгын *баса белгилөө менен*,

t) майыптарга жакырчылыктын терс таасиринин көйгөйлөрү менен алектенүүнүн курч зарылдыгына байланыштуу таануу менен жана жакырчылык шартында майыптардын көпчүлүгү жашагандыгы тууралуу фактыны *баса белгилөө менен*;

и) Бириккен Улуттар Уюмунун Уставында баяндалган максаттарды жана принциптерди толук сыйлоого негизделген, тынчтык жана коопсуздук жагдайларын жана адам укуктары жаатындагы колдонулуучу келишимдерди сактоону майыптарды толук коргоо, тактап айтканда куралдуу келишпес жагдайлар жана чет элдик оккупация учурунда туздөн-туз шарт болуп эсептелгенин *эске алуу менен*,

v) физикалык, социалдык, экономикалык жана маданий курчоонун, саламаттык сактоонун жана билим берүүнүн жеткиликтүүлүгү, ошондой эле маалымат жана байланыш маанилүү экендигин, себеби ал майыптарга толук көлөмдө адамдын бардык укуктарын жана негизги эркиндиктерин колдонууга мүмкүндүк түзгөндүгүн *таануу менен*;

w) ар бир адам башка адамдарга карата жана ал тиешелүү болгон жамаатка карата адам укуктары жөнүндө Эл аралык билде таанылган укуктарды сактоо жана сыйлоого жетүү керектигине карата милдеттерин *эске алуу менен*;

x) үй-бүлө коомдун табигый жана негизги уячасы болуп эсептелгендигин жана коом жана мамлекет тарабынан коргоого укуктуу экендигин жана майыптар жана алардын үй-бүлө мүчөлөрү майыптардын укуктарын толук жана бирдей колдонуу ишишине салым кошууга үй-бүлөлөргө мүмкүндүк берген керектүү коргоону жана жардамды алууга тийиш экендигин *билип туруп*,

y) майыптардын укуктарына жана кадыр –баркына артыкчылык берүү ар тараптуу жана бирдиктүү эл аралык конвенция майыптардын терең жагымсыз социалдык абалын жеңип чыгууга маанилүү салым болуп эсептелгендигин жана бирдей мүмкүнчүлүктөрдө – өнүккөн жана өнүгүп келе жаткан жарандык, саясий, экономикалык, социалдык жана маданий жашоого алардын катышуусун кеңейтүүгө *ишеним көрсөтүү менен*,

төмөнкүлөр тууралуу макулдашты:

1-берене

Максат

Ушул Конвенциянын максаты бардык майыптар адамдын бардык укуктарын жана негизги эркиндиктерин толук жана бирдей жүргүзүүдө, ошондой эле аларга тиешелүү болгон артыкчылыкты сыйлоого артыкчылык берүүдө баса белгилөө, коргоо жана камсыздоо болуп эсептелет.

Майыптарга туруктуу физикалык, психикалык, интеллектуалдык же сенсордук бузулуулары бар адамдар кирет, алар ар түрдүү тоскоолдуктарга дуушар болгон учурда башкалар менен бирдей деңгээлде коомдун жашоосуна толук жана натыйжалуу катышуусуна тоскоолдук кыла алат.

2-берене

Аныктама

Ушул Конвенциянын максаты үчүн:

«байланыш» тилдерди, тексттерди, Брайл алиппесин, тактилдик пикир алмашууну, ири шрифти, жеткиликтүү мультимедиялык каражаттарды, басылган материалдар катары эсептелгендерди, аудиокаражаттарды, кадимки тилди, окурмандарды, ошондой эле күчөтүүчү жана альтернативдүү методдорду, пикир алмашуу ыкмаларын жана форматтарды, жеткиликтүү маалыматтык-коммуникациялык технологияны кошо колдонууну камтыйт;

«тил» кептик жана дене кыймылы тилин жана кептик эмес тилдердин башка формаларын камтыйт;

«майыптуулук белгиси боюнча басмырлоо» майыптуулук белгиси боюнча ар түрдүү айырманы, өзгөчөлүктү же чектөөнү билдирет, анын максаты жана жыйынтыгы болуп алсыздандыруу же таанууну арылтуу, башкалар менен бирдей деңгээлде бардык адам укуктарын жана саясий, экономикалык, социалдык, маданий, жарандык же башка тармакта негизги эркиндигин ишке ашыруу же жүргүзүү эсептелет. Ал басмырлоонун бардык формаларын камтыйт, анын ичинде акыл-эс менен ыңгайлашуудан баш тартуу да кирет;

«акыл эс менен ыңгайлашуу» адам укуктарынын жана негизги эркиндиктеринин башкалар менен бирдей деңгээлде майыптардын ишке ашыруусунда же жүргүзүүсүндө камсыздоо максатында өлчөмсүз же ашыкча айыптоо менен болбогон, конкреттүү учурда зарыл жана ыңгайлуу модификацияларды жана коррективдерди чыгаруу дегенди билдирет;

«универсалдуу дизайн» адаптация же атайын дизайн зарылдыгысыз бардык адамдар үчүн колдонууга жарактуулуктун максималдуу мүмкүн болгон деңгээлинде аларды жасоого даярдалган предметтердин, жагдайлардын, программалардын жана кызматтардын дизайны дегенди билдирет;

«Универсалдуу дизайн» бул керек болгон майыптардын конкреттүү топтору үчүн ассистивдүү ыңгайлуулуктар экендигин билдирет.

3-берене

Жалпы принциптер

Ушул Конвенциянын принциптери болуп эсептелет:

a) адамга, анын жеке өз алдынчалуулугуна тиешелүү болгон кадыр-баркты өз менчик тандоосун жана көз карандысыздыгын жасоону кошо сыйлоо;

b) басмырлабоо;

- c) коомго толук кандуу жана натыйжалуу кошуу жана тартуу;
- d) майыптардын өзгөчөлүктөрүн жана адамдык ар түрдүүлүк компетенти жана адамзат бөлүгү катары алардын кабыл алууну сыйлоо;
- e) мүмкүнчүлүктөрдүн бирдейлиги;
- f) жеткиликтүүлүк;
- g) эркектердин жана аялдардын бирдейлиги;
- h) майып балдардын өнүккөн жөндөмдүүлүктөрүн сыйлоо жана майып балдардын өз алдынчалуулугун сактоо укугун сыйлоо.

4-берене

Жалпы милдеттер

1. Мамлекет катышуучулар бардык адам укуктарын толук кандуу ишке ашырууну камсыздоого жана артыкчылык берүүгө жана бардык майыптар кандайдыр бир майыптуулук белгиси боюнча басмырлоосуз негизги эркиндиктерине милдеттенет.

Ушул максатта мамлекет катышуучулар милдеттенет:

- a) ушул Конвенцияда таанылган укуктарды жүзөгө ашыруу үчүн бардык тиешелүү болгон мыйзамдуу, административдик жана башка чараларды көрүү;
- b) майыптарга карата басмырлоочу болуп эсептелген азыркы мыйзамдарды, токтомдорду, каада-салттарды жана тиректерди өзгөртүү же жокко чыгаруу үчүн бардык тиешелүү чараларды, анын ичинде мыйзам ченемдүүлөрдү көрүү;
- c) бардык стратегияларда жана программаларда майып адамдардын укуктарын коргоону жана артыкчылык берүүнү эске алуу;
- d) ушул Конвенция менен макулдашылбаган ар түрдүү иш-аракеттерди же ыкмаларды тыюу жана мамлекеттик органдар жана мекемелер ушул Конвенцияга ылайык иш кылуусун камсыздоо;
- e) ар түрдүү жак, уюм же жеке ишкана тарабынан майыптуулук белгиси бобюнча басмырлоону жоюу үчүн бардык тиешелүү чараларды көрүү;
- f) майыптын конкреттүү муктаждыктары үчүн эбине келтирүү болушунча аз адаптацияны жана минималдуу чыгымдарды талап кылган товарлардын, кызматтардын, жабдуулардын жана универсалдуу дизайн объекттеринин (ушул Конвенциянын 2-беренессинде аныкталган) изилдөөчүлүк жана конструкторлуук иштеп чыгууларын өткөрүү же артыкчылык берүү, алардын барлыгына жана колдонулушуна өбөлгө болуу, ошондой эле стандарттарды жана жетекчилик кылуучу багыттарды иштеп чыгууда универсалдуу дизайн идеясын илгерилетүү;

g) изилдөө жана конструкторлук иштеп чыгууну өткөрүү же илгерилетүү, ошондой эле маалыматтык-коммуникациялык технологияларды, мобилдүүлүктү жеңилдетүүчү каражаттарды, кымбат эмес технологияларга биринчи кезекте көңүл бөлүү менен майыптар үчүн ыңгайлуу болгон жабдыктарды жана ассистивдүү технологияларды кошо жаңы технологиялардын барлыгына жана колдоонулушуна көмөк көрсөтүү;

h) майыптарга мобилдүүлүктү жеңилдетүүчү каражаттар, жабдыктар жана ассистивдүү технологиялар, анын ичинде жаңы технологиялар, ошондой эле жардамдын башка түрлөрү, көмөкчү кызматтар жана объекттер тууралуу жеткиликтүү маалыматты майыптарга берүү;

i) ушул Конвенцияда таанылган укуктарды майыптар менен иштеген адистерди жана кызматкерлерди бул укуктар менен кепилденген жардам жана кызмат көрсөтүүнү өркүндөтүү үчүн окутууну артыкчылык кылуу.

2. Экономикалык, социалдык жана маданий укуктарды белгилей турган болсок, анда ар бир мамлекет-катышуучу андагы болгон ресурстарды максималдуу колдонуу менен кабыл алууга милдеттенет, ал эми керек болгон учурда - эл аралык кызматташтыкка келүү менен ушул Конвенцияда түзүлгөн жагдайлар үчүн зыян келтирүүсүз бул укуктарды толук ишке ашырууга акырындык менен жетүүгө чаралар эл аралык укукка ылайык түздөн-түз колдонулгандар болуп эсептелет.

3. Ушул Конвенцияны жүзөгө ашырууга багытталган мыйзамдарды жана стратегияларды иштеп чыгууда жана колдонууда жана майыптарга тиешелүү болгон маселелер боюнча чечимдерди кабыл алуунун башка процесстеринин алкагында мамлекет-катышуучулар майып балдарды кошо майыптар менен тыгыз кеңешет жана алардын уюмдарын көрсөткөндөр аркылуу активдүү катыштырышат.

4. Бул Конвенцияда эч нерсе майыптардын укуктарын ишке ашырууга көмөк көрсөтүүчү деңгээлдеги кандайдыр бир жоболорду козгобойт жана мамлекет-катышуучунун мыйзамдарында же бул мамлекетте колдонулган эл аралык укук ченемдеринде камтылышы мүмкүн. Ушул Конвенциянын кайсы бир мамлекет-катышуучусунда таанылган же болгон кайсы бир адам укуктарын жана негизги эркиндигин, анда ушул Конвенцияда мындай укуктар же эркиндиктер таанылбагандыгы же аларда ал аз көлөмдө таанылганы шылтоосу менен мыйзамдын, конвенциялардын, эрежелердин же салттардын кандайдыр бир ыкма менен чектөөгө же азайтууга жол берилбейт.

5. Ушул Конвенциянын жоболору кандайдыр бир чектөөсү же алып коюусу болбостон федеративдүү мамлекеттердин бардык бөлүгүнө таркалат.

5-берене

Теңчилик жана басмырлабоо

1. Мамлекет катышуучулар бардык адамдар мыйзам алдында бирдей экендигин тааныйт жана ага жараша мыйзамдын бирдей коргоосуна жана ар түрдүү басмырлоосуз бирдей колдонууга укугу бар.
2. Мамлекет катышуучулар майыптуулук белгиси боюнча ар түрдүү басмырлоого тыюу салат жана майыптарга ар түрдүү себептерден улам басмырлоодон бирдей жана натыйжалуу укуктук коргоону кепилдик кылат.
3. Теңчиликти артыкчылык кылуу жана мамлекет-катышуучуну басмырлоону жоюу үчүн туура ыңгайлашууну камсыз кылууга бардык тиешелүү кадамдарды жасайт.
4. Майыптардын факт түрүндөгү бирдейлигин тездетүү же жетүү үчүн керек болгон конкреттүү чаралар ушул Конвенциянын мааниси боюнча басмырлоо болуп эсептелбейт.

6-берене

Майып аялдар

1. Мамлекет-катышуучулар майып аялдар жана майып кыздар көптөгөн басмырлоого дуушар борлгондугун таанышат, жана ушуга байланыштуу алардын адам укуктарын жана негизги эркиндигин толук жана бирдей жүргүзүүсүн камсыздоо үчүн чараларды көрүшөт.
2. Мамлекет-катышуучулар ар тараптуу өнүгүүнү камсыздоо, абалды жакшыртуу жана аялдардын укуктарын жана мүмкүнчүлүктөрүн кеңейтүү үчүн бардык тиешелүү чараларды көрүүдө, бул ушул Конвенцияда бекитилген адам укуктарын жана негизги эркиндиктерди алардын жүзөгө ашыруусуна жана ишке ашыруусуна кепилдик болот.

7-берене

Майып балдар

1. Мамлекет-катышуучулар башка балдар менен бирдей деңгээлде бардык адам укуктарын жана негизги эркиндиктерин майып балдар толук кандуу жүзөгө ашыруусун камсыздоо үчүн бардык керектүү чараларды көрөт.
2. Майып балдарга карата бардык иш-аракеттерде биринчи кезекте баланын эң жогорку кызыкчылыктарына көңүл бурулат.
3. Мамлекет-катышуучулар майып балдар башка балдар менен бирдей деңгээлде алардын жаш курагына жана чоңойгондугуна жараша аларга тиешелүү болгон маселелер боюнча, аларга олуттуу таасирин тийгизгендер тууралуу өз көз-карашын эркин билдирүүгө жана бул укукту ишке ашырууда майыптуулугуна жана жаш курагына туура келген жардамды алууга укугу болуусун камсыздайт.

8-берене

Агартуу-тарбиялоо иштери

1. Мамлекет-катышуучулар ыкчам, натыйжалуу жана тиешелүү чараларды көрүүгө милдеттенет, анда:

a) бүтүндөй коомдун билимдүүлүгүн жогорулатуу, анын ичинде майыптуулук маселелеринде үй-бүлө деңгээлинде жана майыптардын укуктарын жана кадыр-баркын сыйлоого бекемдөө;

b) майыптарга карата стереотиптер, адатка айланган көз караштар жана зыян каада-салттар менен күрөшүү, анын ичинде жашоонун бардык чөйрөсүндө жыныстык жана жаш курактык тиешелүүлүгүнө карата;

c) майыптардын потенциалын жана салымын пропагандалоо.

2. Бул максаттарда кабыл алынган чаралар камтыйт:

a) натыйжалуу коомдук-агартуу кампанияларын жайылтуу жана киргизүү, алар иштелип чыккан:

i) майыптардын укуктарын кабыл алууга түрткүнү тарбиялоо;

ii) майыптар тууралуу позитивдүү түшүнүктөрдү артыкчылык кылуу жана аларды коомдун мындан терең кабыл алуусу;

iii) майыптардын көндүмдөрүн, артыкчылыктарын жана жөндөмдүүлүктөрүн таанууга көмөк көрсөтүү, ошондой эле иш ордунда жана эмгек ордунда алардын салымы;

b) билим берүү системасынын бардык деңгээлинде, анын ичинде эрте жаш курагынан тартып бардык балдарда майыптардын укуктарына сый мамиле кылууга тарбиялоо;

c) ушул Конвенциянын максаты менен макулдашылган майыптарды мындай чагылдырууга бардык массалык маалымат органдарын түрткүлөө;

d) майыптарга жана алардын укуктарына арналган тарбиялоо-тааныштыруу программаларын илгерилетүү.

9-берене

Жеткиликтүүлүк

1. Майыптарды көз карандысыз жашоо образын жүргүзүү мүмкүнчүлүгүнө ээ кылуу жана жашоонун бардык аспектилеринде ар тараптуу катышуусу үчүн мамлекет-катышуучулар маалыматтык-коммуникациялык технологияларды жана системаларды кошо, ошондой эле шаар жергесинде жана айылдарда калк үчүн ачык жана көрсөтүлгөн объекттерге жана

кызматтарга башкалар менен бирдей деңгээлде физикалык курчоого, транспортко, маалыматка жана байланышка бирдей деңгээлде майыптардын жетүүсүн камсыздоо үчүн тиешелүү чараларды көрөт. Жеткиликтүүлүккө тоскоолдук кылган кыйынчылыктарды жана тоскоолдуктарды табууну жана жоюуну камтыган бул чаралар төмөнкүдөй бөлүнүшү керек, тактап айтканда:

a) мектептерди, турак үйлөрдү, медициналык мекемелерди жана иш орундарын кошо имараттарга, жолдорго, транспортко жана башка ички жана тышкы объекттерге;

b) электрондук кызматтарды жана ыкчам кызматтарды кошо маалыматтык, коммуникациялык жана башка кызматтарга.

2. Мамлекет-катышуучулар төмөнкүлөргө карата дагы чараларды көрөт, алар:

a) калк үчүн ачык же көрсөтүлгөн объекттердин жана кызматтардын жеткиликтүүлүгүн караган минималдуу стандарттарды жана жетекчилик кылуучу багыттарды иштеп чыгуу, аларды колдонууга киргизүү жана алардын аткарылышын байкоо;

b) калк үчүн ачык же кызмат көрсөткөн объекттерди жана кызматтарды сунуш кылган жеке ишканалар майыптар үчүн жеткиликтүүлүктүн бардык аспектилерин эске алуусун камсыздашы керек;

c) бардык катышкан тараптар үчүн майыптар дуушар болгон жеткиликтүүлүк көйгөйлөрү боюнча инструктажды уюштуруу;

d) калк үчүн ачылган имараттарды жана башка объекттерди Брайл ариптери менен толтурулган белгилер жана оңой окулган жана түшүнүктүү формада жабдуу;

e) жардамчылардын жана ортомчулардын, анын ичинде калк үчүн ачык болгон имараттардын жана башка объекттердин жеткиликтүүлүгүн жеңилдетүү үчүн коштоочулардын, окуучулардын жана кесиптик сурдокотормочулардын ар түрдүү кызмат түрлөрүн көрсөтүү;

f) майыптардын маалыматка жетүүсүн камсыздаган жардам жана колдоо көрсөтүүнүн башка тиешелүү формаларын өнүктүрүү;

g) Интернетти кошо жаңы маалыматтык-коммуникациялык технологияларга жетүүсүнө артыкчылык кылуу;

h) бул технологиялардын жана системалардын жеткиликтүүлүгү минималдуу чыгымдарда жеткидей кылып, башынан жеткиликтүү маалыматтык-коммуникациялык технологияларды жана системаларды долбоорлоого, иштеп чыгууга, өндүрүүгө жана таркатууга артыкчылык берүү.

10-берене

Жашоого укук

Мамлекет-катышуучу ар бир адамдын жашоого ажырагыс укугун кайрадан тастыкташат жана башкалар менен бирдей деңгээлде майыптардын натыйжалуу жүзөгө ашыруусун камсыздоо үчүн бардык керек болгон чараларды көрөт.

11-берене

Тобокелдик жана өзгөчө гуманитардык кырдаал жагдайы

Мамлекет-катышуучулар куралдуу келишпес жагдайларды, өзгөчө гуманитардык кырдаалды жана табигый кырсыктарды кошо тобокелдик кырдаалдарында майыптарды коргоону жана коопсуздукту камсыздоо үчүн бардык керек болгон чараларды, эл аралык гуманитардык укук жана эл аралык адам укуктарын кошо эл аралык укук боюнча өз милдеттерине ылайык кабыл алуу.

12-берене

Мыйзам алдында теңдештик

1. Мамлекет – катышуучулар ар бир майып кайсы жерде жайгашпасын бирдей укуктук коргоого ээ экендигин тастыктайт.
2. Мамлекет – катышуучулар жашоонун бардык аспектилеринде башкалар менен бирдей деңгээлде укук жөндөмдүүлүгүнө ээ экендигин тааныйт.
3. Мамлекет – катышуучулар майыптарга колдоого жеткиликтүүлүктү көрсөтүү үчүн тиешелүү чараларды көрөт, ал өз укук жөндөмдүүлүгүн ишке ашырууда талап кылынышы мүмкүн.
4. Мамлекет – катышуучулар укук жөндөмдүүлүгүн ишке ашыруу менен байланышкан бардык чаралар эл аралык адам укуктарыны ылайык кыянаттык менен колдонууну болтурбоонун тиешелүү жана натыйжалуу кепилдиктерин карагандай болуусун камсыздайт. Мындай кепилдиктер укук жөндөмдүүлүгүн ишке ашыруу менен байланышкан чаралар адамдын укуктарын, эркиндигин жана тандоосун сыйлоого багытталгандыгын камсыздоого тийиш, кызыкчылыктар келишпестигинен жана ашыкча таасирден бош болуусу керек, бул адамдын жагдайларына туура келүүгө тийиш жана аларга ыңгайлуу түзүлүшү керек, болушунча кыска мөөнөттө колдонулушу керек жана дайыма компетенттүү, көз карандысыз жана адилеттүү орган же сот инстанциясы тарабынан текшерилүүгө тийиш. Бул кепилдиктер мындай чаралар бул адамдын укуктарын жана кызыкчылыктарын козгогон деңгээлге туура келүүгө тийиш.
5. Ушул берененин жоболорун эске алуу менен мамлекет-катышуучулар мүлккө ээ болууга жана аны мураска алууга, өзүнүн финансылык иштерин

башкарууга, ошондой эле банктык ссудаларга, ипотекалык насыяларга жана финансылык насыялоонун башка формаларына бирдей жетүүгө майыптардын бирдей укуктарын камсыздоо үчүн бардык тиешелүү жана натыйжалуу чараларды көрөт жана майыптар өзүнүн мүлкүнөн жөн гана ажырап калбастыгын камсыздайт.

13-берене

Сот адилеттигине жетүү

1. Мамлекет – катышуучулар майыптарга башкалар менен бирдей эле сот адилеттүүлүгүнө натыйжалуу жетүүнү, анын ичинде процессуалдык жана тиешелүү жаш курак коррективин караган, түз жана кыйыр катышуучулардын өзүнүн натыйжалуу ролунун темаларын аткарууну жеңилдетүүнү, анын ичинде изилдөө стадиясын жана болжолдуу өндүрүүнүн башка стадияларын кошо юридикалык процесстин бардык стадияларындагы күбөлөрдү камсыздайт.

2. Майыптарга сот адилеттигине натыйжалуу жетүүнү камсыздоого көмөк көрсөтүү үчүн мамлекет-катышуучу сот адилеттигине жиберүү, анын ичинде полицияга жана пенитенциардык системага жетүү чөйрөсүндө иштеген адамдарды тиешелүү түрдө окутууга көмөк көрсөтөт.

14-берене

Эркиндик жана өздүк кол тийбестик

1. Мамлекет-катышуучулар камсыздайт, анда майыптар башкалар менен бирдей деңгээлде:

a) эркиндикке жана өздүк кол тийбестикке укукту колдонуу;

b) эркиндигинен мыйзамсыз же жөнөкөй ажырабоо жана эркиндигинен ар түрдүү ажыратуу мыйзамга туура келүүсү, ал эми майыптуулуктун барлыгы эч качан эркиндигинен ажыратуу үчүн негиз болбоого шарт.

2. Мамлекет-катышуучулар эгерде кандайдыр бир процедуралардын негизинде майыптар эркиндигинен ажыратыла турган болсо, аларга башкаларга тиешелүү болгон деңгээлдей эле, эл аралык адам укуктары менен макулдашылган кепилдиктер туура келген учурда жана кайрылуу акыл-эстик ыңгайлашууну камсыздоону кошо, ушул Конвенциянын максаттарына жана принциптерине дал келүүсүн камсыздайт.

15-берене

Кыйноолорду жана башка катаал, адамгерчиликсиз же кадыр-баркты басмырлаган мамиленин жана жазанын түрлөрүнөн бошотуу

1. Эч ким кыйноолорду жана башка катаал, адамгерчиликсиз же кадыр-баркты басмырлаган мамиленин жана жазанын түрлөрүнө дуушар болууга тийиш эмес. Тактап айтканда, бир да адам анын өз каалоосу менен медициналык жана илимий тажрыйбаларга дуушар болууга тийиш эмес.

2. Мамлекет-катышуучулар майыптар башкалар менен бирдей деңгээлде кыйноолорду жана башка катаал, адамгерчиликсиз же кадыр-баркты басмырлаган мамиленин жана жазанын түрлөрүнө дуушар болууга тийиш эмес экендигине бардык натыйжалуу мыйзамдуу, административдик, соттук жана башка чараларды көрөт.

16-берене

Эксплатациядан, зомбулуктан жана кыянаттыктан боштондук

1. Мамлекет-катышуучулар майыптарды үйдө жана андан тышкары эксплуатациянын бардык формаларынан, зомбулуктан жана кадыр-баркты басмырлаган, анын ичинде гендердик өңүттөгү аспектилерден коргоо үчүн бардык тиешелүү болгон мыйзамдуу, административдик, социалдык, агартуучу жана башка чараларды көрөт.

2. Мамлекет-катышуучулар эксплуатациянын бардык формаларын, зомбулукту жана кадыр-баркты басмырлоону болтурбоо үчүн бардык тиешелүү чараларды көрөт, тактап айтканда майыптарга, алардын үй-бүлөлөрүнө жана майыптарды баккан адамдарга жардам жана колдоо көрсөтүүнүн жаш курактык-жыныстык өзгөчөлүгүн эске алуу менен көрсөтүүнүн ыңгайлуу формаларын камсыз кылуу менен, анын ичинде эксплуатациядан, зомбулуктан жана кыянаттыктан боштондукту болтурбоо үчүн тааныштырып чыгуу жана маалымдоо иретинде кабардар кылат, аларды аныктайт жана алар тууралуу кабарлайт.

3. Мамлекет-катышуучулар коргоо көрсөтүү кызматтары жаш-курактык-жыныстык өзгөчөлүктү жана майыптуулук факторун эске алуу менен көрсөтүлүүсү керектигин камсыздайт.

4. Эксплатациянын, зомбулуктун жана кыянаттыктын бардык формаларынын көрүнүшүн болтурбоого аракет жасоо менен мамлекет-катышуучулар майыптарды тейлөө үчүн дайындалган бардык мекемелер жана программалар көз карандысыз оорргган тарабынан натыйжалуу байкоо алдында болуусун камсыздайт.

5. Мамлекет-катышуучулар эксплуатациянын, зомбулуктун же кыянаттыктын бардык формаларынын курмандыктары болгон майыптарды физикалык, когнитивдик жана психологиялык калыбына келтирүүгө, реабилитациялоого жана социалдык реинтеграциялоого көмөк көрсөтүү үчүн, анын ичинде коргоону көрсөтүү боюнча кызматтарды көрсөтүү жолу менен, бардык тиешелүү чараларды көрөт.

Мындай калыбына келтирүү жанна реинтеграциялоо ден соолукту бекемдөөгө, байгерчиликке, өзүн сыйлоого, кадыр-баркка жана тиешелүү адамдын өз алдынчалыгына өбөлгө болгон жагдайда болот жана жаш-

курактык-жыныстык өзгөчөлүк менен шартталган муктаждыкытарды эске алуу менен жүргүзүлөт.

6. Мамлекет-катышуучулар натыйжалуу мыйзамдарды жана стратегияны кабыл алат, анын ичинде майыптарга карата эксплуатация, зомбулук жана кыянаттык болгон учурларда кылмышкерлер табылышы, изилдениши жана керек болгон учурда иликтөөгө алынышын камсыздоо үчүн аялдарга жана балдарга багытталган болот.

17-берене

Жеке бүтүндүктү коргоо

Ар бир майып башкалар менен бирдей деңгээлде анын физикалык жана психикалык бүтүндүгүн сыйлоого укуктуу.

18-берене

Кыймылынын жана жарандыгынын эркиндиги

1. Мамлекет-катышуучулар бир жерден экинчи жерге баруу эркиндигине, жашаган жерин тандоо эркиндигине жана башкалар менен бирдей деңгээлде жарандыкка майыптардын укуктарын тааныйт, анын ичинде майыптарга төмөнкүлөрдү камсыздоо жолу менен:

a) жарандык алууга жана өзгөртүүгө укугу болгон жана өз жарандыгынан жөн гана же майыптуулук себеби боюнча ажыраган эмес;

b) майыптуулук себептери боюнча алардын жарандыгын тастыктаган же аларды тастыктоочу башка документтерди алуу мүмкүнчүлүгүнөн ажыраган эмес, мындай документтерге ээ болуу жана аларды колдонуу же тиешелүү жол-жоболорду колдонуу, мисалы иммиграциялык, алар жылып жүрүү эркиндигине укукту жүргүзүүнү жеңилдетүү үчүн керек болгондор болушу мүмкүн;

c) ар кайсы өлкөнү эркин таштап кетүүгө, өз өлкөсүн кошо укугу болуу;

d) өз өлкөсүнө кирүүгө майыптуулук себептери боюнча укуктан же жөн гана ажырап калуу.

2. Майып балдар төрөлгөндөн кийин дароо катталат жана төрөлгөн учурдан тартып ат коюуга жана жарандык алууга укугу бар, ошондой эле болгон деңгээлге жараша өз ата-энелерин билүүгө жана аларга какмкордук укугуна ээ болот.

19-берене

Өз алдынча жашоо образы жана жергиликтүү коомдоштукка тартылгандык.

Ушул Конвенциянын мамлекет-катышуучулары бардык майыптардын кадимки жашоо жерлеринде, башка адамдар менен бирдей тандоо варианттарында жашоого бирдей укугун тааныт жана майыптар бул укуктарды толук ишке ашыруусуна көмөк көрсөтүү үчүн натыйжалуу жана тиешелүү чараларды көрөт жана аларды жергиликтүү коомдоштукка толук тартуу жана катыштыруу, анын ичинде төмөнкүлөрдү камсыздайт:

a) майыптар башка адамдар менен бирдей деңгээлде өзүнүн жашаган жерин тандоо мүмкүнчүлүгүнө жана ким менен жашай турганына жана белгилүү бир аныкталган турак-жай шартында жашоого милдеттүү эмес экендиги такталган;

b) майыптар үйдө, жашаган жери боюнча жана жергиликтүү коомдоштук базасында башка көмөкчү кызматтарга, жеке жардамды кошо, жергиликтүү коомдоштукта жашоону колдоо үчүн жана ага киргизүү үчүн керек болгон, ошондой эле жергиликтүү коомдоштуктан обочолоону же сегрегацияны болтурбоо үчүн көрсөтүлгөн ар кандай түрдөгү кызматтарды алат;

c) бүтүндөй калк үчүн дайындалган жамааттык колдонуу кызматтары жана объекттери майыптар үчүн бирдей деңгээлде жеткиликтүү болуусун жана алардын муктаждыктарына жооп берүүсүн камсыздайт.

20-берене

Жеке мобилдүүлүк

Мамлекет-катышуучулар майыптардын мааксималдуу өз алдынча болуусунун мүмкүн болгон деңгээли менен жеке мобилдүүлүгүн камсыздоо үчүн натыйжалуу чараларды көрөт, анын ичинде төмөнкү жолдор менен:

a) майыптардын жеке мобилдүүлүгүнө алар тандаган ыкма, алар белгилеген убакыт жана жеткиликтүү баа боюнча көмөк көрсөтүү;

b) майыптардын мобилдүүлүктү жеңилдетүүчү сапаттуу каражаттарга, жабдууларга, ассистивдүү технологияларга жана жардамчылардын жана ортомчулардын кызматтарына жетүүсүн, анын ичинде аларды жеткиликтүү баа менен көрсөтүүнүн эсебинен жеңилдетүү;

c) майыптарды жана алар менен иштеген кадрларды мобилдүүлүк көндүмдөрүнө окутуу;

d) мобилдүүлүктү жеңилдетүүчү каражаттарды, жабдыктарды жана ассистивдүү технологияларды өндүрүү менен алектенген ишканаларды майыптардын мобилдүүлүгүнүн бардык аспектилерин эске алууга жөнүн көрсөтүү.

21-берене

Ой-пикирди жана ишенимди эркин билдирүү жана маалыматка жетүү

Мамлекет-катышуучу майыптар өз ой-пикирин жана ишенимин эркин билдирүүгө укугун, башкалар менен бирдей деңгээлде маалыматты жана идеяны эркин издөөнү, алууну жана таркатууну кошо, ушул Конвенциянын 2-беренесинде аныкталган пикир алмашуунун бардык формаларын өз тандоосу боюнча колдонууну камсыздоо үчүн бардык тиешелүү чараларды көрөт, ага төмөнкүнү кошо:

a) жеткиликтүү форматтарда кеңири публика үчүн дайындалган маалыматтар жана майыптардын ар кандай формаларын эске алган технологияларды колдонуу менен өз убагында жана кошумча алымсыз майыптарды камсыздоо;

b) расмий байланыштарда колдонууга кабыл алуу жана көмөк көрсөтүү: жаңсоо тили, Брайл алиппеси, пикир алмашуунун жана башка жеткиликтүү ыкмаларды, майыптардын тандоосу боюнча пикир алмашуунун форматтарын, күчөтүүчү жана альтернативдүү ыкмаларды колдонуу;

c) кеңири публикага кызматтарды көрсөткөн жеке ишканаларды, анын ичинде майыптар үчүн жеткиликтүү жана ыңгайлуу форматтарда маалыматты жана кызматтарды көрсөтүүгө Интернет аркылуу активдүү максат кылуу;

d) жалпыга маалымдоо каражаттарын максат кылуу, анын ичинде Интернет аркылуу маалыматты көрсөткөндөр, өз кызматтарын майыптар үчүн жеткиликтүү кылуусу;

e) жаңсоо тилин колдонууну таануу жана ага артыкчылык берүү.

22-берене

Жеке жашоого кол тийбестик

1. Жашаган жерине же турак-жай шартына карабастан, бир дагы майып анын жеке жашоосунун, үй-бүлөсүнүн, турак-жайынын же кат алмамшуусунун жана пикир алмашуунун башка түрлөрүнүн же анын кадыр-баркына жана репутациясына мыйзамсыз кол салууга байланышкан эркин же мыйзамсыз кийлигишүүгө дуушар болбоого тийиш. Майыптар мындай кол салуулардан же кийлигишүүдөн мыйзамдуу түрдө коргонууга укугу бар.

2. Мамлекет-катышуучулар башкалар менен бирдей деңгээлде инсандыгы, ден соолугунун абалы жана майыптарды реабилитациялоо тууралуу маалыматтардын жашыруундулугун сактайт.

23-берене

Үйдө жана үй-бүлөдө сыйлоо

1. Мамлекет-катышуучулар нике, үй-бүлө, ата болуу, эне болуу жана башкалар менен бирдей деңгээлдеги мамиледе болуу тиешелүү болгон бардык маселелерде майыптарга карата басмырлоону болтурбоо үчүн натыйжалуу жана тиешелүү чараларды көрөт, муну менен катар камсыздашы керек, анда:

а) нике курагына жеткен бардык майыптарда никеге туруу укугу жана никеге тургандардын эркин жана толук макулдугунун негизинде үй-бүлө курууга укугун таануу;

б) майыптардын балдардын саны жана аларды төрөө аралыгындагы интервалдар жана жаш курагына ылайык келген маалыматка жетүү жана репродуктивдүү жүрүм-турум маселелеринде кабардар болууга жана үй-бүлөнү пландоо тууралуу чечимдерди эркин жана жооптуу кабыл алуу укугун билүүсү, ошондой эле алар бул укуктарды жүзөгө ашырууга мүмкүндүк түзгөн каражаттар көрсөтүлүшү керек;

с) майыптар, балдарды кошо, башкалар менен катар өзүнүн фертилдүүлүгүн сактоого тийиш.

2. Мамлекет-катышуучулар камкордук, көзөмөлгө алуу, камкордук кылуу, балдарды асырап алууга карата же ушул сыяктуу институттарда майыптардын укуктарын жана милдеттерин камсыздайт, мында бул түшүнүктөр улуттук мыйзамдарда каралган болот; бардык учурларда биринчи кезекте баланын жогорку кызыкчылыктары турат. Мамлекет катышуучулар майыптарга балдарды тарбиялоо боюнча өз милдеттерин аткарууда тиешелүү жардамды көрсөтөт.

3. Мамлекет-катышуучулар майып балдар үй-бүлөдө жашоодо бирдей укуктарга ээ болушун камсыздайт. Бул укуктарды ишке ашыруу жана майып балдарды жашырууну болтурбоо, аларды таштап кетүү, аларды багуудан баш тартуу жана сегрегация үчүн мамлекет – катышуучулар башынан тартып майып балдарды жана алардын үй-бүлөлөрүн ар тараптуу маалымат, кызматтар жана колдоо менен жабдууга милдеттенет.

4. Мамлекет-катышуучулар бала ата-энесинен ажырабоосун камсыздайт, ага сотко көзөмөл алдындагы компетенттүү органдар колдонулган мыйзамдарга жана жол-жоболорго ылайык мындай ажыратуу баланын жогорку кызыкчылыктарында керек болгон учурлар кирбейт. Бала эч кандай шарттарда өзүнүн майыптуулугу же ата-энесинин бирөөнүн же экөөнүн тең майыптуулук себеби боюнча ата-энесинен ажырабайт.

5. Мамлекет-катышуучулар жакын туугандары майып баланы багуунун камсыздай албай калган абалда болгон учурда, анда алысыраак туугандарын тартуунун эсебинен альтернативдүү багууну уюштурууга болгон күч-аракетин жумшоого милдеттенет, ал эми мындай мүмкүнчүлүк жок болгон учурда – баланын жергиликтүү коомдоштукта жашоосу үчүн үй-бүлөлүк шарттарды түзүүнүн эсебинен болот.

1. Мамлекет-катышуучулар майыптардын билими алууга укугун тааныйт. Бул укукту басмырлоосуз ишке ашыруу максатында жана мүмкүнчүлүктөрдүн бирдейлигинин негизинде мамлекет-катышуучулар бардык деңгээлде инклюзивдүү билим алууну жана бүтүндөй өмүр бою окутууну камсыздайт, ошол эле учурда аракет кылат:

a) адамдык потенциалды, ошондой эле кадыр-баркты жана өзүн сыйлоо сезимин толук өнүктүрүү жана адам укуктарын сыйлоону, негизги эркиндик жана адамдык көп түрдүүлүктү күчөтүү;

b) майыптардын инсандыгын, талантын жана чыгармачылыгын, ошондой эле алардын толук көлөмдө акыл-эс жана физикалык жөндөмдөрүн өнүктүрүү;

c) майыптарды эркин коомдун жашоосунда натыйжалуу катышуу мүмкүнчүлүгүн берүү менен болот.

2. Бул укукту ишке ашырууда мамлекет-катышуучулар камсыздайт:

a) майыптар жалпы билим берүү системасынан, ал эми майып балдар – акысыз жана милдеттүү баштапкы билим же орто билим системасынан майыптуулук себеби боюнча чыгып калбоосу;

b) майыптар башкалар менен бирдей деңгээлде инклюзивдик, сапаттуу жана акысыз баштапкы билим жана орто билимге өзү жашаган жерлерде жетүүсү;

c) жеке керектөөлөрдү эске алган акылга сыйымдуу ыңгайлуулуктар менен камсыздалышы;

d) майыптар жалпы билим берүү системасынын ичинде аларды натыйжалуу окутууну жеңилдетүү үчүн талап кылынган колдоону алуусу;

e) билимин максималдуу өздөштүрүүгө жана социалдык өнүктүрүүгө көмөк көрсөткөн, толук камтылуу максатында жекелештирилген колдоону уюштуруу боюнча натыйжалуу чаралар кабыл алынышын максатка ылайыктуу жагдай.

3. Мамлекет-катышуучулар майыптарды жашоо жана социализациялаштырылган көндүмдөрдү өздөштүрүү мүмкүнчүлүгү ээ кылат, бул алардын билим алуу процессинде жана жергиликтүү коомдоштук мүчөлөрү катары толук жана бирдей катышуусун жеңилдетүүгө мүмкүндүк түзөт.

Мамлекет-катышуучулар бул багыттарда тиешелүү чараларды көрөт, анын ичинде:

a) Брайл алиппесин, альтернативдүү шрифттерди, күчөтүүчү жана альтернативдүү ыкмаларды, пикир алмашуу ыкмаларын жана форматтарын, ошондой эле багыттуулук жана мобилдүүлүк көндүмөрүн өздөштүрүүгө

өбөлгө болот жана курбулары жана устаттары тарабынан колдоого көмөк көрсөтөт;

b) жаңсоо тилин өздөштүрүүгө жана дүлөйлөрдүн тилдик өз алдынча тиричилигине артыкчылык берүүгө көмөк көрсөтөт;

c) азиз, дүлөй же дүлөй-азиз болуп эсептелген балдарды окутууну камсыздайт, максималдуу түрдө билимди өздөштүрүүгө жана социалдык өнүгүүгө көмөк көрсөткөн жагдайларда пикир алмашуу ыкмаларын жана жөндөмдөрүн мжана индивид үчүн ылайык келген тилдин жардамы менен жүзөгө ашырат.

4. Бул укукту ишке ашырууну камсыз кылууга көмөк көрсөтүү үчүн мамлекет-катышуучулар жаңсоо тилин жана/же Брайл алиппесин билген мугалимдерди, анын ичинде майып мугалимдерди ишке тартуу жана билим берүү системасынын бардык деңгээлинде иштеген адистерди жана персоналды окутуу үчүн тиешелүү чараларды көрөт. Мындай окутуу майыптуулук маселелеринде агартуучулукту жана ылайыктуулукту күчөткөн жана альтернативдүү ыкмаларды, жөндөмдөрдү жана пикир алмашуу форматтарын, окуу методикаларын жана майыптарга колдоо көрсөтүү материалдарын камтыйт.

5. Мамлекет-катышуучулар майыптар жалпы жогорку билимге, кесиптик окутууга, чоңдор үчүн билимге жана басмырлоосуз бүтүндөй өмүр бою башкалар менен бирдей деңгээлде окутууга жетүүсүн камсыздайт. Бул максаттарда мамлекет-катышуучулар майыптар үчүн акылга сыйымдуу ыңгайлуулукту камсыздайт.

25-берене

Ден соолук

Мамлекет-катышуучулар майыптуулук белгиси боюнча басмырлоосуз ден соолугунун эң жогорку жеткиликтүү деңгээлине майыптардын укугу барлыгын тааныйт. Мамлекет-катышуучулар гендердик өзгөчөлүктү эске алган саламаттык сактоо чөйрөсүндөгү кызматтарга, анын ичинде ден соолугунун абалы боюнча реабилитациялоого майыптардын жетүүсүн камсыздоо үчүн бардык тиешелүү чараларды көрөт.

Тактап айтканда, мамлекет-катышуучулар:

a) майыптарга, башка адамдарга көрсөткөндөй эле, ден соолукту коргоо боюнча акысыз же кымбат эмес кызматтардын жана программалардын, анын ичинде сексуалдык жана репродуктивдүү ден соолук жаатында жана калкка сунуш кылынган мамлекеттик саламаттык сактоо программаларынын линиясы боюнча сапатын жана деңгээлин камсыздайт;

b) майыптарга алардын майыптуулук себептери боюнча түздөн түз керектүү болгон саламаттык сактоо чөйрөсүндөгү кызматтарды көрсөтөт, ага эрте диагностикалоону кошо, ал эми ыңгайлуу болгон учурда майыптуулуктун мындан аркы пайда болуусун болтурбаган, минимумга алып барууга аракет жасалган түзөтүүлөр жана кызматтар, анын ичинде балдар жана улгайгандар арасында дагы кирет;

c) бул кызматтарды саламаттык сактоо чөйрөсүндө бул адамдардын түздөн-түз жашоо жерлерине болушунча жакын аймактарда, анын ичинде айылдык райондордо уюштуруат;

d) саламаттык сактоо адистери майыптарга башка адамдарга көрсөткөндөй сапаттагы кызматтарды көрсөтүүсүн талап кылат, анын ичинде эркин жана маалымдуу макулдуктун негизинде, башкалардын арасындагылар, адам укуктары, кадыр-баркы, өз алдынчалуулугу жана мамлекеттик жана жеке саламаттык үчүн этикалык стандарттард окутуунун жана кабыл алуунун эсебинен майыптардын муктаждыктары жөнүндө кабарланууну жогорулатуу;

e) медициналык камсыздандыруу жана жашоону камсыздандырууну көрсөтүүдө майыптарга карата басмырлоого тыюу салат, эгерде акыркысы улуттук укук менен чечилген болсо жана ал акыйкат жана акыл-эстин чегинде көрсөтүлө турганы каралат;

f) саламаттык сактоодо же бул жааттагы кызматтарда же майыптуулук себептери боюнча тамактанууда же суюктук колдонууда басмырлап баш тартууга жол берилбейт.

26-берене

Абилитация жана реабилитация

1. Мамлекет-катышуучулар башка майыптардын колдоосу менен майыптарды максималдуу көз карандысыздыкка жетүүсү жана сактоосу үчүн мүмкүнчүлүтөргө ээ кылуунун натыйжалуу жана тиешелүү чараларын көрөт, анда толук физикалык, акыл-эстик, социалдык жана кесиптик жөндөмдөрдү, жана жашоонун бардык аспектилерине толук камтууну жана катыштырууну камтыйт.

Бул максаттарда мамлекет-катышуучулар комплекстүү абилитациялык жана реабилитациялык кызматтарды жана программаларды уюштурат, бекитет жана кеңейтет, өзгөчө саламаттык сактоо, иш менен камсыз кылуу, билим берүү жана социалдык тейлөө чөйрөсүндө, ошентип, бул кызматтар жана программалар:

a) болушунча эртерээк баштоо жана индивиддин муктаждыктарын жана күчтүү тараптарын көп тараптуу баалоого негизделген;

b) жергиликтүү коомдоштукка жана коомдун жашоосунун бардык аспектилерине тартууга жана катыштырууга көмөк көрсөтүүчү, ыктыярдуу мүнөзгө ээ болуу жана майыптар үчүн алар түздөн-туз жашаган жерлерге,

анын ичинде айылдык райондорго болушунча жеткиликтүү жайгашуусу керек.

2. Мамлекет-катышуучулар абилитациялык жана реабилитациялык кызматтар чөйрөсүндө иштеген адистерди жана персоналды баштапкы жана кийинки окутууну өнүктүрүүнү артыкчылыктуу көрөт.

3. Мамлекет-катышуучулар майыптар үчүн дайындалган ассистивдүү жабдыктарды жана технологияларды абилитациялоого жана реабилитациялоого тиешелүү болгондордун барлыгын, билимин жана колдонулушуна артыкчылык берет;

27 - берене

Эмгек жана иш менен камсыз болуу

1. Мамлекет-катышуучулар башкалар менен бирдей деңгээлде майыптардын укуктарын тааныйт; ал өзүнүн жашоосуна эмгек менен иштеп тыйын табуу мүмкүнчүлүгүн алууга укукту тандайт, анда майып эркин тандоосу же эркин макул болуусу керек, мында эмгек рыногу жана өндүрүштүк чөйрө майыптар үчүн ачык, инклюзивдүү жана жеткиликтүү болуп эсептелет.

2. Мамлекет-катышуучулар эмгекке, анын ичинде эмгек ишмердиги убагында майыптуулукту алган адамдарга укукту ишке ашырууну тактап айтканда төмөнкүлөргө багытталган мыйзамдуу түрдө тиешелүү чараларды кабыл алууну камсыздайт жана артыкчылыктуу кылат:

a) иш менен камсыз кылуунун бардык формаларын, ага ишке кабыл алуу шартын, жалдоо жана иш менен камсыз кылуу, ишин сактоо, кызматынан жогорулатуу жана коопсуз жана саламат эмгек шартын кошо бардык маселелерге карата майыптуулук белгилери боюнча басмырлоого тыюу салуу;

b) майыптардын укуктарын башкалар менен бирдей деңгээлде акыйкат жана жагымдуу эмгек шартында коргоо, ага бирдей мүмкүнчүлүктөрдү жана баалуулук, коопсуздук жана ден соолук үчүн эмгек шартын куугунтуктоону жана даттанууларды канаттандырууну кошуп бирдей сыйлоо камтылат;

c) майыптар өзүнүн эмгек жана профсоюздук укуктарын башкалар менен бирдей деңгээлде жүргүзүүсүн камсыздоо;

e) майыптарды техникалык жана кесиптик багыттын жалпы программаларына, ишке орноштуруу кызматтарына жана кесиптик жана үзгүлтүксүз окутуу кызматтарына натыйжалуу жетүү мүмкүнчүлүгүн бөлүштүрүү;

f) эмгек рыногунда майыптардын ишке орношуусу үчүн мүмкүнчүлүктөрдү кеңейтүү жана аларды кызматынан жогорулатуу, ошондой эле иш издөөдө, алууда, сактоодо жана жаңыртууда жардам көрсөтүү;

- g) жеке эмгек ишмердиги, ишкердик, кооперативдерди өнүктүрүү жана менчик ишин уюштуруу үчүн мүмкүнчүлүктөрдү кеңейтүү;
- h) мамлекеттик секторго майыптарды орноштуруу;
- i) менчик сектордо тиешелүү стратегиялардын жана позитивдүү иш-аракеттердин программаларын камтый турган чаралардын, стимулдун жана башка чаралардын жардамы менен майыптарды ишке жалдоону стимулдаштыруу;
- j) майыптарга ыңгайлуу иш ордун камсыздоо;
- k) ачык эмгек шартында иштөө тажрыйбасын майыптарга берүүнү артыкчылык кылуу;
- l) кесиптик жана квалификациялык реабилитациялоо программаларын артыкчылык кылуу, иш орундарын сактоо жана майыптар үчүн ишке кайтаруу.

2. Мамлекет-катышуучулар майыптар кулчулукта калбоосун же мажбурланбоосун жана кыйнап же милдеттүү эмгектенүүдөн башкалар менен бирдей деңгээлде корголушун камсыздайт.

28-берене

Жетиштүү жашоо деңгээли жана социалдык коргоо

1. Мамлекет-катышуучулар алардын өзүлөрү жана үй-бүлөлөрү үчүн жетиштүү тамактанууну, кийим-кечекти жана турак-жайды камтыган татыктуу жашоо деңгээлине жана жашоо шартын үзгүлтүксүз жакшыртууга майыптардын укуктарын тааныйт жана майыптуулук белгиси боюнча басмырлоосуз бул укуктарды камсыздоого жана ишке ашырууну артыкчылык кылууга тиешелүү чараларды көрөт.

2. Мамлекет-катышуучулар социалдык коргоого жана бул укуктарды майыптуулук белгиси боюнча басмырлоосуз колдонууга майыптардын укуктарын тааныйт жана бул укукту ишке ашырууну камсыздоого жана артыкчылык кылууга тиешелүү чараларды көрөт, ага төмөндөгү чаралар дагы кирет:

a) майыптарга таза сууга жетүүнү бирдей камсыздоо жана тиешелүү жана кымбат эмес кызматтарга, жабдыктарга жана майыптуулук менен байланышкан муктаждыктарды канаттандыруу үчүн башка жардамга жетүүнү камсыздоо боюнча;

b) майыптарга, өзгөчө аялдарга, кыздарга жана майыптуулугу бар улгайган жарандарга социалдык коргоо программаларына жана кедейлик масштабын кыскартуу программаларга жетүүсүн камсыздоо боюнча;

c) кедейчилик шартында жашаган майыптарга жана алардын үй-бүлөлөрүнө майыптуулук менен байланышкан чыгымдарды жабуу максатында мамлекет тарабынан жардамга жетүүсүн камсыздоо боюнча, ага тиешелүү түрдө

окутууну, кеңеш берүүнү, финансылык жардамды жана убактылуу патронаждык багууну кошо;

d) майыптарга мамлекеттик турак-жай программаларына жетүүсүн камсыздоо боюнча;

e) майыптарга пенсиялык жөлөкпулдарга жана программаларга жетүүсүн камсыздоо боюнча.

29-берене

Саясий жана коомдук жашоодо катышуу

Мамлекет-катышуучулар майыптарга саясий укуктарды жана аларды башкалар менен бирдей деңгээлде колдонууга кепилдик кылат жана милдеттенет:

a) майыптар түз жана кыйыр түрдө эркин тандалган өкүлдөрү аркылуу саясий жана коомдук жашоодо башкалар менен бирдей деңгээлде натыйжалуу жана ар тараптуу катышуусун, анын ичинде добуш берүү мүмкүнчүлүгүнө ээ болуу жана шайлануу укугу, тактап айтканда төмөнкүлөр аркылуу:

i) добуш берүү үчүн жол-жоболор, жайлар жана материалдар ыңгайлуу, жеткиликтүү жана түшүнүктүү жана колдонууга ыңгайлуу болуусун камсыздоо;

ii) майыптардын шайлоолордо жана эл алдындагы референдумдарда жашыруун добуш берүүгө укуктарын коркутуусуз коргоо жана шайлоо үчүн өз талапкерин сунуштоо, кызматтарды факт түрүндө ээлөө жана мамлекеттик бийликтин бардык деңгээлдеринде бүтүндөй эл алдындагы функцияларды аткаруу – бул колдонууга туура болгон ассистивдүү жана жаңы технологияларды колдонууда көмөк көрсөтүү;

iii) шайлоочу катары майыптардын эркин билдирүүсүн кепилдик кылуу жана ушул максатта керек болгон учурда алардын кайсы бир учурда кандайдыр бир жактын жардамын добуш берүү менен тандап көрсөтүү тууралуу өтүнүчтөрүн канаттандыруу;

b) майыптар басмырлоосуз жана башкалар менен бирдей деңгээлде мамлекеттик иштерди башкарууда натыйжалуу жана ар тараптуу катышуусунда аларга ыңгайлуу шарттарды түзүүгө активдүү көмөк көрсөтүү жана алардын мамлекеттик иштерге катышуусун артыкчылык кылуу, төмөнкүнү кошо;

i) иши өлкөнүн мамлекеттик жана саясий жашоосу менен байланышкан өкмөттүк эмес уюмдарда жана бирикмелерде, анын ичинде саясий партиялардын ишмердигинде жана аларда жетектөөдө катышуу;

ii) майыптар уюмдарын түзүү жана аларга майыптарды эл аралык, улуттук, аймактык жана жергиликтүү деңгээлде көрсөтүүсүндө чыгып сүйлөө.

30-берене

Маданий жашоого катышуу, эс алууну жана сейилдөөнү жана спорт менен машыгууну уюштуруу

1. Мамлекет-катышуучулар майыптардын башкалар менен бирдей деңгээлде маданий жашоого катышуу укугун жана майыптар төмөнкүлөрдү камсыздоо үчүн бардык тиешелүү чараларды көрүүнү тааныйт:

a) жеткиликтүү форматтарда маданият өнөрлөрүнө жетүүсү;

b) телевидениелик программаларга, фильмдерге, театрда жана башка маданий иш-чараларга жеткиликтүү форматтарда жетүүсү;

c) театр, музей, кинотеатр, китепкана жана туристтик кызматтар сыяктуу маданий иш-чаралар же кызматтар орундарына жетүүсү, ошондой эле улуттук маданий мааниге ээ болгон эстеликтерге жана объекттерге жетүүнүн эң мүмкүн болгон деңгээлинде жетүүгө ээ болуусу.

2. Мамлекет-катышуучулар майыптарды өзүнүн чыгармачылык, көркөм жана интеллектуалдык потенциалын - өз байгерчилиги үчүн гана эмес, бүтүндөй коом үчүн байытууга өнүктүрүү жана колдонуу мүмкүнчүлүгүнө ээ кылууга тиешелүү чараларды көрөт.

3. Мамлекет-катышуучулар эл аралык укукка ылайык бардык тиешелүү кадамдарды интеллектуалдык менчик укуктарын коргоо жөнүндө мыйзамдар майыптардын маданият жасалгаларына жетүү үчүн акталбаган же басмырлоочу тоскоолдук болбоосун камсыздоо үчүн алдын ала көрөт.

4. Майыптар башкалар менен бирдей деңгээлде алардын өзгөчө маданий жана тилдик өз алдынчалуулугун, ага жаңсоо тилин жана дүлөйлөр маданиятын кошо таанууга жана колдоого ээ.

5. Мында майыптарды башкалар менен бирдей деңгээлде эс алууну жана дем алууну жана спорт иш-чараларын өткөрүүдө катышуу мүмкүнчүлүгүнө ээ кылуу менен мамлекет-катышуучулар тиешелүү чараларды көрөт:

a) майыптардын бардык деңгээлдеги жалпы профилдүү спорттук иш-чараларында толук катышуусун артыкчылык кылуу жана пропагандалоо үчүн;

b) майыптар спорттук жана эс алуу иш-чараларын атайын майыптар үчүн уюштуруу мүмкүнчүлүгүн камсыздоо, аларды өнүктүрүү жана аларга катышуу жана аларга башкалар менен бирдей деңгээлде тиешелүү окутуу, даярдоо жана ресурстар сунуш кылынуусуна көмөк көрсөтүү үчүн;

с) майыптар спорттук, рекреациялык жана туристтик объекттерге жетүүсүн камсыздоо үчүн;

д) майып балдар башка балдар менен бирдей деңгээлде оюндарга катышууга жетүүнү, эс алууну өткөрүүдө оюндарга жана спорттук иш-чараларда, ага мектеп системасынын алкагында иш-чараларды кошо катышууга бирдей укуктарын камсыздоо үчүн;

е) майыптар эс алууну, туризм, дем алуу жана спорттук иш-чараларды уюштуруу менен алектенгендердин кызматтарына жетүүсүн камсыз кылуу үчүн.

31-берене

Статистика жана маалыматтарды топтоо

1. Мамлекет-катышуучулар ушул Конвенцияны аткаруу максатында стратегияларды иштеп чыгууга жана жүзөгө ашырууга мүмкүндүк түзгөн статистикалык жана изилдөө маалыматтарын кошо тиешелүү маалыматты топтоону жүргүзүүгө милдеттенет. Бул маалыматты топтоо жана сактоо процессинде тиешелүү:

а) юридикалык жактан белгиленген кепилдиктерди, маалыматтарды коргоо жөнүндө мыйзамдарды кошо сактоо, бул майыптардын жеке жашоосунун жашыруундулугун жана кол тийбестигин камсыздайт;

б) адам укуктарын жана негизги эркиндикти коргоо тиешелүү эл аралык деңгээлде кабыл алынган ченемдерди, ошондой эле статистикалык маалыматтарды топтоодо жана колдонууда этикалык принциптерди сактайт.

2. Ушул беренеге ылайык топтолгон маалымат тиешелүү түрдө бөлүштүрүлөт жана мамлекет-катышуучулар ушул Конвенция боюнча өз милдеттерин аткарып жатканын баалоого көмөк көрсөтүү, ошондой эле майыптар өз укуктарын жүзөгө ашырууда дуушар болгон тоскоолдуктарды табуу жана жоюу үчүн колдонулат.

3. Мамлекет-катышуучулар бул статистикалык маалыматтарды таркаткандыгы үчүн жоопкерчиликти алат жана алардын майыптар жана башка адамдар үчүн жеткиликтүүлүгүн камсыздайт.

32-берене

Эл аралык кызматташтык

1. Мамлекет-катышуучулар эл аралык кызматташуунун маанилүүлүгүн тааныйт жана ушул Конвенциянын максаттарын жана милдеттерин ишке ашыруу боюнча улуттук күч-аракеттерди колдоого артыкчылык берет жана ушуга байланыштуу мамлекеттер аралык линия боюнча тиешелүү жана

натыйжалуу чараларды көрөт, ал эми бул ыңгайлуу болгон жерде – тиешелүү эл аралык жана аймактык уюмдар жана жарандык коомдоштук, тактап айтканда майыптар уюмдары менен өнөктөштүктө болот. Мындай чаралар тактап айтканда төмөнкүлөрдү камтымак:

a) эл аралык кызматташтык, анын ичинде эл аралык өнүгүү программалары майыптарды камтуусун жана алар үчүн жеткиликтүү болуусун камсыздоосу;

b) болгон мүмкүнчүлүктөрдү бекемдөөнү жеңилдетүү жана колдоо, анын ичинде өз ара маалымат, тажрыйба, программа жана алдыңкы иштеп чыгуулар менен алмашуу жолу менен;

c) изилдөөлөр жана илимий-техникалык билимдерге жетүү жаатында кызматташууга көмөк көрсөтүү;

d) бул ыңгайлуу болгон жерде технико-экономикалык жардамды көрсөтүү, анын ичинде жеткиликтүү жана ассистивдүү технологияларга жетүүнү жеңилдетүү жана аларды өз ара алмашуу, ошондой эле технологияларды өткөрүп берүү жолу менен болот.

2. Ушул берененин жоболору ушул Конвенцияга ылайык өз милдеттерин аткаруу боюнча ар бир мамлекет – катышуучунун милдеттерине тиешелүү эмес.

33-берене

Улуттук жүзөгө ашыруу жана мониторинг

1. Мамлекет-катышуучулар өзүнүн уюштуруучулук түзүлүшүнө ылайык өкмөттө ушул Конвенцияны жүзөгө ашыруу менен байланышкан маселелерди жетектеген бир же бир нече инстанцияны дайындайт жана тиешелүү түрдө өкмөттө ар түрдүү секторлордо жана ар түрдүү деңгээлдерде тиешелүү ишке көмөк көрсөтүү үчүн координациялык механизмди түзүү же дайындоо мүмкүнчүлүгүн иликтешет.

2. Мамлекет-катышуучулар өзүнүн укуктук жана административдик жайгашуусуна ылайык ушул Конвенцияны жүзөгө ашырууга артыкчылык берүү, коргоо жана мониторингдөө үчүн бир же бир нече көз карандысыз ылайыктуу механизмдерди камтыган түзүмдү өзүндө колдойт, бекитет, дайындайт же ээлик кылат. Мындай механизмди дайындаганда же түзгөндө мамлекет – катышуучулар адам укуктарын коргоо жана артыкчылык көрүү менен алектенген улуттук мекемелердин статусу жана иштөөсү тиешелүү болгон принциптерди эске алат.

3. Жарандык коом, тактап айтканда майыптар жана алардын атынан чыккан уюмдар толук колөмдө байкоо процессине тартылат жана ага катышат.

Майыптардын укуктары боюнча комитет

1. Майыптардын укуктары боюнча комитет түзүлөт (мындан ары - «Комитет»), ал төмөндө каралган функцияларды аткарат.

2. Ушул конвенция күчүнө кирген учурда Комитет он эки эксперттен турат. Конвенцияны он алты ратификациялоодон же ага кошулгандан кийин Комитеттин мүчөлүк курамы алты адамга көбөйөт, эң максимуму он сегиз адамга чейин жетет.

3. Комитет мүчөлөрү жеке чыгат жана жогорку моралдык сапаттарга жана таанылган компетенттүүлүккө жана ушул Конвенцияда камтылган жааттагы тажрыйбага ээ болушат. Өз талапкерлерин сунуштаган учурда мамлекет-катышуучуларга ушул Конвенциянын 4-беренесинин 3-пунктунда түзүлгөн жоболорду тиешелүү түрдө эске алуу сунушталат.

4. Комитет мүчөлөрү мамлекет-катышуучулар тарабынан тандалат, акыйкат географиялык бөлүштүрүүгө, цивилизациянын ар түрдүү формаларынын өкүлчүлүгүнүн жана аялдар жана эркектердин жана эксперт-майыптардын катышуусунун баланстуулугуна таянган негизги укуктук системага өзгөчө көңүл бурулат.

5. Комитет мүчөлөрү мамлекет-катышуучулардын Конференцияларынын отурумунда өз жарандарынан мамлекет-катышуучулар сунуштагандарга жашыруун добуш берүү жолу менен талапкерлердин тизмесинен шайланат. Бул жыйындарда мамлекет-катышуучулардын үчтөн экиси кворум түзөт, Комитеттин курамына көпчүлүк добушка ээ болгон жана мамлекет-катышуучулардын өкүлдөрүнүн катышуусунда жана добуш берүүгө катышуусунда көпчүлүк добушка абсолюттук түрдө ээ болгон талапкерлер шайланышат.

6. Баштапкы шайлоолор ушул Конвенция күчүнө кирген күндөн тартып алты айдан кечиктирилбеген мөөнөттө өткөрүлөт. Ар бир шайлоонун датасына чейин төрт ай ичинде Бириккен Улуттар Уюмунун Башкы катчысы мамлекет-катышуучуларга эки ай ичинде талапкерди сунуштоо тууралуу кат менен кайрылат. Андан кийин Башкы катчы сунуштагандарды көрсөтүү менен талапкерлердин баарынын тизмесин алфавиттик тартипте түзөт жана аны ушул Конвенциянын мамлекет-катышуучуларына жиберет.

7. Комитет мүчөлөрү төрт жылдык мөөнөткө шайланат. Алар бир жолу гана кайра тандалууга укуктуу. Бирок биринчи шайлоолордо тандалган алты мүчөнүн ыйгарым укуктарынын мөөнөтү эки жылдык мезгилдин аягында аяктайт; биринчи шайлоолордон кийин тезинен бул алты мүчөнүн аты отурумда төрагалык кылуучу чучу кулак жолу менен аныктайт, бул тууралуу ушул берененин 5-пунктунда айтылган.

8. Комитеттин алты кошумча мүчөлөрүн шайлоо ушул берененин тиешелүү жоболору менен жөнгө салынган кадимки шайлоого байланыштуу болот.

9. Эгерде Комитеттин кандайдыр бир мүчөсү каза болсо же иштен кетсе же кайсы бир себептерден улам өз милдеттерин аткара албай

тургандыгын жарыяласа, бул мүчөнүн талапкерлигин сунуштаган мамлекет-катышуучу ыйгарым укуктардын калган мөөнөтүнө ушул берененин тиешелүү жоболорунда каралган талаптарга жооп берген жана квалификацияга ээ болгон башка экспертти дайындайт.

10. Комитет өзүнүн жеке жол-жобо эрежесин белгилейт.

11. Бириккен Улуттар Уюмунун Башкы катчысы ушул Конвенцияга ылайык өз функциясын Комитет натыйжалуу жүргүзүүсү үчүн керектүү персоналды жана материалдык каражаттарды берет жана анын биринчи жыйынынын өткөрөт.

12. Ушул Конвенцияга ылайык түзүлгөн Комитет мүчөлөрү Бириккен Улуттар Уюмунун Башкы Ассамблеясы бекиткен сый акыны Комитеттин милдеттеринин маанилүүлүгүн эске алуу менен Ассамблея бекиткен тартипте жана шарттарда Бириккен Улуттар Уюмунун каражаттарынан алышат.

13. Комитет мүчөлөрү Бириккен улуттардын артыкчылыктары жана иммунитеттери жөнүндө Конвенциянын тиешелүү бөлүмдөрүндө бекитилген Бириккен Улуттар Уюмунун иштери боюнча ишчапарларында эксперттердин жеңилдиктерине, артыкчылыктарына жана иммунитеттерине укугу болот.

35-берене

Мамлекет-катышуучулардын докладдары

1. Ар бир мамлекет - катышуучу Комитетке Бириккен Улуттар Уюмунун Башка катчысы аркылуу ушул Конвенция боюнча өз милдеттерин жүзөгө ашыруу үчүн кабыл алынган чаралар жана бул мамиледе жетишкен прогресс тууралуу баарын камтуучу докладды тиешелүү мамлекет – катышуучу үчүн ушул Конвенция күчүнө киргенден кийин эки жыл ичинде берет.

2. Андан кийин мамлекет-катышуучулар кийинки докладдарды төрт жылда бир жолудан кем эмес, ошондой эле бул тууралуу Комитет сураганда берет.

3. Комитет докладдардын мазмунун аныктаган жетектөөчү принциптерди белгилейт.

4. Комитетке баарын камтуучу баштапкы докладды берген мамлекет-катышуучу өзүнүн кийинки докладдарында мурда берилген маалыматты кайталоо зарычылыгы жок. Мамлекет-катышуучуларга Комитетке докладдарды даярдоону ачык жана транспаренттик процесс кылуунун жана тиешелүү түрдө ушул Конвенциянын 4-беренесинин 3-пунктунда түзүлгөн жобону эске алуунун үстүндө ойлонуу сунушталат.

5. Докладдарда ушул Конвенция боюнча милдеттерди аткаруу деңгээлине таасирин тийгизген факторлор жана кыйынчылыктар көрсөтүлүшү мүмкүн.

36-берене

Докладдарды карап чыгуу

1. Ар бир доклад Комитет тарабынан ал боюнча сунушту жана жалпы сунуштамаларды ылайыктуу көргөндөр боюнча каралат жана аларды тиешелүү мамлекет-катышуучуга жиберет. Мамлекет-катышуучу жооп катары Комитетке өз тандоосу боюнча каалаган маалыматты жибере алат. Комитет мамлекет-катышуучулардан ушул Конвенцияны жүзөгө ашырууга тиешеси бар кошумча маалыматты сурай алат.
2. Качан мамлекет-катышуучу докладды бир топ кечиктирип бере турган болсо, Комитет тиешелүү мамлекет-катышуучуларга эгерде бул кабарламадан кийин үч ай аралыгында тиешелүү доклад берилбей турган болсо, бул мамлекет-катышуучуда ушул Конвенцияны жүзөгө ашыруу тууралуу маселени Комитеттин буйругунда болгон анык маалыматтын негизинде карап чыгуу талап кылына турганы жөнүндө кабарлайт. Комитет тиешелүү мамлекет-катышуучуга мындай карап чыгууга катышууну сунуштайт. Эгерде мамлекет-катышуучу жооп катары тиешелүү докладды бере турган болсо, ушул берененин 1- пунктундагы жобо колдонулат.
3. Бириккен Улуттар Уюмунун Башкы катчысы бардык мамлекет-катышуучуларга тескөөгө докладдарды берет.
4. Мамлекет-катышуучулар өз өлкөсүндө коомчулук үчүн өз докладдарына кеңири жетүүнү камсыздайт жана бул докладдарга тиешелүү болгон сунуштар жана жалпы сунуштоолор менен таанышып чыгууну жеңилдетет.
5. Качан Комитет муну тешелүү деген учурда гана, ал мамлекет-катышуучулардын докладдарын Бириккен Улуттар Уюмунун адистештирилген мекемелерине, фонддоруна жана программаларына, ошондой эле башка компетенттүү органдарга анда айтылган техникалык консультация тууралуу өтүнүчкө көңүл бөлүүсү же жардам берүүсү же бул өтүнүчтөр же көрсөтмөлөр боюнча Комитеттин эскертүүлөрү жана сунуштоолору (эгерде мындайлар боло турган болсо) менен бирге акыркыларга зарыл камтылгандарды байкоо тууралуу башка компетенттүү органдарга жиберет.

37-берене

Мамлекет-катышуучулар жана Комитет ортосундагы кызматташуу

1. Ар бир мамлекет-катышуучу Комитет менен кызматташат жана анын мүчөлөрүнө өз мандаттарын аткарууда көмөк көрсөтөт.
2. Мамлекет-катышуучулар менен өз мамилелеринде Комитет тиешелүү түрдө ушул Конвенцияны, анын ичинде эл аралык кызматташтыктын жардамы менен жүзөгө ашыруу боюнча улуттук мүмкүнчүлүктөрдү өстүрүү жолдорун жана каражаттарын эске алат.

38-берене

Комитеттин башка органдар менен мамилеси

Ушул Конвенцияны натыйжалуу жүзөгө ашырууга көмөк көрсөтүү үчүн жана ал камтыган тармакта эл аралык кызматташууну артыкчылык кылууда:

а) Бириккен Улуттар Уюмунун адистештирилген мекемелери жана башка органдары алардын мандатына туура келген ушул Конвенциянын мындай жоболорун жүзөгө ашыруу тууралуу маселени карап чыгууда баш ийүүгө укугу бар. Качан Комитет муну тиешелүү деп эсептеген учурда, ал адистештирилген мекемелерге жана башка компетенттүү органдарга алардын тиешелүү мандатына туура келген областтарда Конвенцияны жүзөгө ашырууга карата эксперттик корутундуну берүүнү сунуштай алат. Комитет Бириккен Улуттар Уюмунун адистештирилген мекемелерине жана башка органдарына алардын ишмердик чөйрөсүнө кирген областтарда Конвенцияны жүзөгө ашыруу тууралуу докладды бере алат;

б) өз мандатын аткарууда Комитет адам укуктары боюнча эл аралык келишимдер күчүнө кирүүсү менен түзүлгөн башка тиешелүү органдар менен бул ылайыктуу болгон учурда докладдарды берүүнүн алар жетекчилик кылуучу принциптердин макулдашылгандыгын камсыздоо предметине, ошондой эле алар киргизген сунуштар жана жалпы сунуштоолор тууралуу консультациялашат жана алар өз функцияларын жүзөгө ашырууда кайталоону жана параллелизмди болтурбайт.

39-берене

Комитеттин доклады

Комитет эки жылда бир Башкы Ассамблеяга жана Экономикалык жана Социалдык Кеңешке өз ишмердиги тууралуу докладды берет жана мамлекет-катышуучулардан алынган докладдарды жана маалыматты карап чыгууга негизделген сунуштарды жана жалпы сунуштоолорду киргизе алат. Мындай сунуштар жана жалпы сунуштоолор мамлекет-катышуучулардын комментарийлери менен чогуу (эгерде мындайлар бар боло турган болсо) Комитеттин докладына киргизилет.

40-берене

Мамлекет-катышуучулардын конференциясы

1. Мамлекет-катышуучулар дайыма ушул Конвенцияны жүзөгө ашыруу тиешелүү болгон ар түрдүү маселелерди карап чыгуу үчүн Конференцияга чогулушат.

2. Ушул Конвенция күчүнө киргенден кийин алты айдан кечиктирбестен Бириккен Улуттар Уюмунун Башкы катчылыгы мамлекет-катышуучулардын Конференциясын чакырат. Андан кийинки жыйындар

Башкы катчылык тарабынан эки жылда бир же мамлекет-катышуучулардын Конференциясынын чечими боюнча чакыртылат.

41-берене

Депозитарий

Ушул Конвенциянын депозитарийи болуп Бириккен Улуттар Уюмунун Башкы катчылыгы эсептелет.

42-берене

Кол коюу

Ушул Конвенция 2007-жылдын 30- мартынан тартып Нью-Йоркто Бириккен Улуттар Уюмунун Борбордук мекемелеринде бардык мамлекеттер жана аймактык интеграция уюмдары кол коюусу үчүн ачык.

43-берене

Милдеттүүлүккө макулдук

Ушул Конвенция ага кол койгон мамлекеттер тарабынан ратификацияланууга жана ага кол койгон аймактык интеграциялоо уюмдары расмий тастыктоого тийиш. Ал ага түрдүү мамлекеттердин же ушул Конвенцияга кол койбогон аймактык интеграциялоо уюмдарынын кошулуусу үчүн ачык.

44-берене

Аймактык интеграциялоо уюму

1. «Аймактык интеграциялоо уюму» ушул Конвенция менен жөнгө салынган маселелерге карата анын мамлекет-мүчөлөрү компетенциясына берген, эгемен мамлекеттер түзгөн уюмдун белгилүү бир аймагын билдирет. Мындай уюмдар өз документтеринде ушул Конвенция жөнгө салган маселелерге карата өз компетенциясынын көлөмүн расмий тастыктоо же кошулуу тууралуу көрсөтөт. Жыйынтыгында алар алардын компетенциясынын көлөмүндө түрдүү олуттуу өзгөрүүлөр тууралуу депозитарийге кабар берет.
2. Ушул Конвенциядагы «мамлекет катышуучуларга» шилтемелер мындай уюмдарга өз компетенциясынын чектеринде кирет.
3. Ушул Конвенциянын 45-беренесинин 1-пунктунун жана 47-беренесинин 2 жана 3-пункттарынын максаттары үчүн аймактык интеграциялоо уюму сактоого тапшырган бир да документ эсептелбейт.
4. Алардын компетенциясына кирген маселелерде аймактык интеграциялоо уюму ушул Конвенциянын катышуучусу болуп эсептелген, алардын мамлекет-мүчөлөрүнүн санына барабар добуштун саны бар мамлекет-

катышуучулардын Конференциясында өз добушун берүү укугун жүзөгө ашыра алат. Мындай уюм эгерде өз укугун кайсы бир анын мамлекет-мүчөлөрү жүзөгө ашырган же тескерисинчеси боло турган болсо, өз добуш берүү укугун жүзөгө ашыра албайт.

45-берене

Күчүнө кирүүсү

1. Ушул Конвенция жыйырманчы ратификацияланган грамотаны же кошулуу тууралуу документти сактоого тапшыргандан кийин отузунчу күндө күчүнө кирет.

2. Ушул Конвенцияны ратификациялаган, аны расмий тастыктаган же жыйырманчы мындай документти сактоого тапшыргандан кийин ага кошулган ар бир мамлекет же аймактык интеграциялоо уюму үчүн Конвенция өзүнүн мындай документти сактоого алар тапшыргандан кийин отузунчу күндө күчүнө кирет.

46-берене

Эскертме

1. Объект жана ушул Конвенциянын максаты менен айкалышпаган эскертмелерге жол берилбейт.

2. Эскертмелер каалаган убакта алынышы мүмкүн.

47-берене

Түзөтүүлөр

1. Түрдүү мамлекет-катышуучулар ушул Конвенцияга түзөтүүлөрдү сунуштай алат жана аны Бириккен Улуттар Уюмунун Башкы катчылыгына берет. Башкы катчы мамлекет-катышуучуларга түрдүү сунушталган түзөтүүлөрдү ага кабарлоону сурануу менен маалымдайт, бул сунуштарды карап чыгуу үчүн мамлекет-катышуучулардын конференциясын өткөрүүгө жана алар боюнча чечим кабыл алууга катышуусун тактайт.

2. Эгерде мындай маалымдоо датасынан тартып төрт ай ичинде мамлекет-катышуучулардын жок эле дегенде, үчтөн бир бөлүгү мындай конференцияна өткөрүүгө чыга турган болсо, Башкы катчы конференцияны Бириккен Улуттар Уюмунун эгидасы алдында чакырат.

3. Добуш берүүгө катышкан жана добушун берген мамлекет-катышуучулардын үчтөн эки бөлүгүнүн көпчүлүгү менен жактырылган ар кандай түзөтүүлөр Бириккен Улуттар Уюмунун Башкы Ассамблеясынын Башкы катчылыгы тарабынан бекитүү үчүн, андан соң мамлекет-катышуучуларга кабыл алуу үчүн жиберилет.

3. Ушул берененин 1-пунктуна ылайык жактырылган жана бекитилген түзөтүүлөр кабыл алуу жөнүндө документтерди сактоого

тапшыргандардын саны бул түзөтүүлөрдү жактыруу датасына мамлекет-катышуучулардын санынан үчтөн экисине жеткенден кийин отузунчу күнү күчүнө кирет.

4. Жыйынтыгында түзөтүүлөр алар кабыл алуу тууралуу өз документтерин сактоого тапшыргандан кийин отузунчу күндө ар бир мамлекет-катышуучу үчүн күчүнө кирет. Түзөтүүлөр аны кабыл алган мамлекет –катышуучулар үчүн милдеттүү болуп эсептелет.

3. Эгерде мамлекет-катышуучулардын конференциясы 34, 38, 39 жана 40- беренелерге гана тиешелүү болгон түзөтүүлөр ушул берененин 1-пунктуна ылайык жактырылган жана бекитилген тиешелүү чечимге консенсус катары кабыл алса, кабыл алуу тууралуу документтерди сактоого тапшыргандардын саны бул түзөтүүнү жактырган датага мамлекет-катышуучулардын санынан үчтөн экисине жеткенден кийин отузунчу күндө бардык мамлекет-катышуучулар үчүн күчүнө кирет.

48-берене

Денонсация

Мамлекет катышуучу Бириккен Улуттар Уюмунун Башкы катчылыгынын жазуу жүзүндөгү кабарламасы аркылуу ушул Конвенцияны денонсациялайт.

Денонсация Башкы катчылык мындай кабарламаны алган датадан кийин жыл ичинде күчүнө кирет.

49-берене

Жеткиликтүү формат

Ушул Конвенциянын текстинин барлыгы жеткиликтүү форматтарда камсыздалууга тийиш.

50-берене

Аутенттүү тексттер

Ушул Конвенциянын англис, араб, испан, кытай, орус жана француз тилдериндеги тексттери аутенттүүлүккө барабар болуп эсептелет.

Ага күбөлөндүрүү катары өздөрүнүн тиешелүү өкмөттөрү тарабынан белгилүү даражада ыйгарым укук берилген, төмөндө кол койгон ыйгарым укуктуу өкүлдөр Ушул Конвенцияга кол коюшту.